

अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारण र लेखाइमा गर्ने त्रुटि Awadhi Speaking Students' Errors in Nepali Pronunciation and Writing

नारायणप्रसाद पन्थ (पिएचडी)

त्रि.वि, नेपाली शिक्षा विभाग

बुटवल बहुमुखी क्याम्पस

Email: panthanarayan25@gmail.com

सार : सिकारुले सिकाइका क्रममा विभिन्न त्रुटि गर्दछन् । त्रुटि भाषाका चारओटै सिप सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइमा हुन्छन् । त्रुटि मातृभाषामा मात्र होइन, दोस्रो वा अन्य भाषा सिकाइका क्रममा पनि हुन्छन् । सिकारुले कुन प्रकृतिका त्रुटि गर्दछन् । ती त्रुटि के कारणले वा कसरी हुन्छन् । तिनको निराकरणका उपाय के के हुन् भनी अध्ययन विश्लेषण गर्ने पद्धतिलाई त्रुटिविश्लेषण भनिन्छ । त्रुटिको अध्ययनबाट ज्ञानको स्तर र सिक्न बाँकी रहेका कुरा पत्ता लगाउन सकिन्छ । सिकारुले गरेका त्रुटि सङ्कलन, वर्गीकरण, व्याख्या र वर्णन गरी सिकाइमा रहेका खास-खास समस्याका आधारमा समाधान निकाल्न सकिन्छ । प्रस्तुत लेख अवधी मातृभाषी विद्यार्थीका नेपाली उच्चारण र लेखाइगत त्रुटिको अध्ययनमा केन्द्रित छ । यसको मुख्य उद्देश्य अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारण र लेखाइमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु रहेको छ । तथ्याङ्क सङ्कलन गर्दा अन्तर्वार्ता, सामूहिक छलफल, मौखिक उच्चारण तथा लिखित अनुभव वर्णन गराइएको छ । विद्यार्थीहरूलाई स्वतन्त्र रूपमा वक्तृता र संवाद गराइएको छ । लिखित रूपमा स्तन्त्र वर्णन गराइएको छ । अवधी मातृभाषाका बारेमा पूर्व प्रकाशित पुस्तक, पत्रपत्रिका, पुस्तकालयीय अध्ययन कार्यको उपयोग गरिएको छ । तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा वर्णनात्मक, तुलनात्मक र विश्लेषणात्मक विधि प्रयोग गरिएको छ । यस लेखमा विषयपरिचय, त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार, अनुसन्धानका समस्या, उद्देश्य, विधि र प्रक्रिया, अवधी मातृभाषी विद्यार्थीका नेपाली उच्चारण तथा लेखाइगत त्रुटिको विश्लेषण गरी अन्त्यमा निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ । अवधी मातृभाषी विद्यार्थीलाई नेपाली उच्चारण र लेखाइमा निकै कठिनाई भएको, शब्दभण्डार, शब्दोच्चारणका तरिका र लय भिन्न भएकाले नेपाली भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइमा त्रुटि हुने गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

मुख्य शब्द : त्रुटिविश्लेषण, शब्दभण्डार, व्याकरणिक कोटि, समपारिवारिक, निराकरण

Abstract : Learners commit different mistakes and errors during the learning process. Errors are found in all the four language skills viz. listening, speaking, reading and writing. Errors are found when the native speakers of one language begin learning second language or third language and so on. This study has been focused on the nature and causes of the errors. The study has also attempted to explore the ways to minimize the errors committed by the Awadhi speaking students while learning Nepali. On the basis of the learners' errors, their level of language proficiency and things to be learnt

for the second language can be discovered. The research study has emphasized to dig out the solutions of the problems in learning Nepali language analyzing their actual errors. The main objective of the study is to explore the errors in pronunciation and writing Nepali language by the students whose mother tongue is Awadhi. Data have been collected through interview, group discussion, recording students' Nepali speaking and scrutinizing their writing skill in Nepali. Moreover, various literatures from the research articles, books, newspapers and internet sources have been used. The data have been analyzed applying descriptive, comparative and analytical methods. The study revealed that students whose mother tongue is Awadhi found difficulties in speaking and writing Nepali correctly. Likewise, these students feel difficult in listening, speaking, reading and writing Nepali language due to the influence of the accent, pronunciation and also due to the less vocabulary in Awadhi language than in Nepali language.

Key words: Error analysis, vocabulary, four language skills, second language, language proficiency

विषयपरिचय

नेपालको संविधानमा बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात गरी एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सदभावलाई संरक्षण एवम् प्रवर्धन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपालमा बोलिने प्रमुख चार भाषा परिवारमध्ये अवधी भाषा भारोपेली भाषा परिवारअन्तर्गत पर्दछ । यो भाषा वक्ताका हिसाबले नेपालमा चौथो स्थानमा रहेको छ । भारतको उत्तर प्रदेशको अवध अर्थात् अयोध्या क्षेत्रमा बोलिने भएकाले अवधी भनिएको हो । यो भाषा संस्कृतको अर्धमागधी प्राकृतबाट विकसित भएको हो । यो भाषा लोकसाहित्यका हिसाबले ठुलो भण्डारका रूपमा स्थापित छ । नेपालका विश्वविद्यालयीय तहमा यस भाषाको पठनपाठन हुँदै आएको छ । यस भाषामा विभिन्न पत्रपत्रिका प्रकाशनका साथै सञ्चारका विभिन्न माध्यमबाट विभिन्न कार्यक्रम प्रसारण गरिँदै आएका छन् । नेपालको जनगणना २०६८ सालमा यस भाषाका वक्ताको सङ्ख्या ५,०१,७५२ अर्थात् ५.८९ प्रतिशत रहेको छ । जनगणना २०७८ को प्रारम्भिक नतिजा आएपनि यस भाषाका वक्ताको सङ्ख्या

यकिन हुन सकेको छैन । यसका वक्ताहरू कपिलवस्तु, नवलपरासी, रूपन्देही, बाँके, वर्दिया, कैलाली, कञ्चनपुर तथा नवलपरासीदेखि तराई क्षेत्रमा बोलिन्छ । प्राचीन ग्रन्थका रूपमा रहेको तुलसीदासको रामचरितमानस महाकाव्य अवधी भाषामा नै लेखिएको छ । यस भाषामा अवधी नेपाली शब्दकोशसमेत निर्माण भएको छ । यस भाषाले औपचारिक शिक्षामा अध्ययन अध्यापनको स्वीकृति पनि पाएको छ । भारतको अयोध्या क्षेत्रतिर बोलिने हुनाले अवधीलाई अयोध्यानगरी भन्ने गरेको पनि पाइन्छ । रामचन्द्रको धाम मानिने हुनाले अयोध्यानगरी बासी र अवधी भाषी दुवै पवित्र एवम् शान्तिप्रिय भएको उल्लेख पाइन्छ । यस भाषालाई कोसेली भाषा पनि भनेको पाइन्छ । नेपाली र अवधी समुपारिवारिक भाषा परिवारका भएपनि अवधी विद्यार्थीका नेपाली उच्चारण र लेखाइमा निकै त्रुटि देखिन्छन् ।

त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार

सिकारुले गरेका त्रुटिहरूको व्यवस्थित रूपमा व्याख्या र वर्णन गर्ने प्रक्रिया त्रुटिविश्लेषण हो । यो सन् १९७० को दशकपछि भाषाशिक्षणका क्षेत्रमा देखापरेका सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने पद्धति हो । यो विशेष

गरी दोस्रो तथा विदेशी भाषाशिक्षणका क्रममा विकसित त्रुटिको वर्णन र विश्लेषण गर्ने पद्धति हो । त्रुटिबिना भाषा सिकाइ असम्भव भएकाले प्रयत्न र भूलको सिद्धान्तबाट सिकारुले भाषा सिक्दै जान्छ । पहिले त्रुटिलाई असफलता र बौद्धिक कमजोरीका रूपमा लिने गरिन्थ्यो । अहिले यसलाई प्रगति, विकास र सफलताका रूपमा लिइन्छ । जब सिकारुले भाषा सिक्दै जान्छ तब उसले त्रुटिका साथै त्यसलाई परिमार्जन गर्दै भाषा सिक्छ । संरचनावादीका अनुसार त्रुटि अभ्यासको कमी, आदत र असफलताको चिन्ह हो । यिनीहरूले त्रुटिलाई सिकारुको कमीकमजोरी मानेका छन् । मनोवादीहरूले सिकारुले त्रुटि नगरी भाषा सिक्न सक्दैन भन्ने धारणा व्यक्त गर्दछन् ।

राष्ट्रिय भाषा नीति सुझाव आयोग (२०५०) का अनुसार- नेपाली मातृभाषा नभएका बालबालिकालाई प्रारम्भिक कक्षाहरूमा नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा शिक्षण गरी उनीहरूलाई तल्ला कक्षादेखि नै सक्षम बनाउँदै लैजानु उचित हुन्छ भन्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । “भाषा विज्ञानको त्रुटिपरक अध्ययनबाट पहिलो भाषा र दोस्रो वा अन्य भाषाको सिकाइ प्रक्रियामा खास अन्तर नभएको ठानिन्छ तापनि यी दुई सिकाइ प्रक्रियामा केही भिन्नता अवश्य देखाउन सकिन्छ (अधिकारी, २०५६, पृ.१२९) । “भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटिहरू के कारणले गर्दछन् भनी गरिने अध्ययन र विश्लेषण जसले ती त्रुटिहरूको निराकरण गर्न महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्दछ त्यसलाई त्रुटिविश्लेषण भनिन्छ” (दुङ्गेल र अन्य, २०६०, पृ.१८) । “गल्तीहरू कहिलेकाहीँ देखापर्ने प्रवृत्तिगत कार्यहरू हुन्, जो अव्यवस्थित किसिमका हुन्छन् र जसलाई सिकारु आफैँले सच्चाउन सक्छ । तर त्रुटिका बारेमा Richards et al (1985) भन्छन् : यो दोस्रो वा विदेशी भाषा सिकारुले भाषा सिक्दा गरेको त्रुटिको विश्लेषण गर्ने सिद्धान्त हो” (भण्डारी र अरू, २०६८, पृ.१३७) । भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुनु आफैँमा नराम्रो होइन तर यसको स्रोत

पत्ता लगाई बेलैमा निराकरण गर्न सकिन्छ” (लामिछाने, २०६८, पृ.११८) । “भाषा बोध र अभिव्यक्तिसँग सम्बन्धित हुन्छ । विचारलाई प्रकट नगरेसम्म स्रोत वा पाठकले बुझ्न सक्तैन । विचारको प्रकटीकरण बोलेर वा लेखेर हुन सक्छ । अभिव्यक्तिलाई स्तरीय बनाउने प्रयासमा त्रुटि विश्लेषण केन्द्रित हुन्छ” (ढकाल, २०७०, पृ.१४९) । “प्रयत्न जति गन्यो त्यति भूल कम हुँदै र त्रुटिमा कमी आउँदै गई भाषाको प्रभावकारी सिकाइ हुन जान्छ । यस्तै लक्ष्य भाषाको सिकाइ स्तर स्रोत भाषाको व्यतिरेक स्तरमा निर्भर हुन्छ भन्ने यसको अर्को मान्यता रहेको छ । यसलाई नै त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार मानिन्छ” (लम्साल र अरू, २०७०, पृ.११९) । डेबिट क्रिस्टलका अनुसार भाषाशिक्षण तथा सिकाइका क्रममा त्रुटिविश्लेषण त्यस्तो प्रविधि/तरिका हो, जसका सहायताबाट विदेशी भाषा सिकिरहेको व्यक्तिले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण र व्याख्या गरिन्छ । यसबाट सिकारुको भाषिक सामर्थ्यको स्तर स्पष्ट रूपमा भल्कन्छ (ढकाल, २०७३, पृ.१३९) । एस.पिट कर्डर (सन् १९७३) का अनुसार त्रुटि विश्लेषणात्मक अध्ययनबाट भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुमा भएका सम्बन्धित भाषाको ज्ञान र सिपको मात्र थाहा हुन्छ । यसबाट सिकारुले के के कुरा सिकेको छ र के सिक्न बाँकी छ भन्ने पत्ता लगाउन सकिन्छ (पौडेल, २०७३, पृ.२००) । यसरी त्रुटि सिकाइको सकारात्मक पक्ष हो । सिकाइमा त्रुटि हुनु विकास प्रक्रियाको सङ्केत हो । नयाँ परिस्थितिसँग सामञ्जस्य गर्नका लागि सिकारुले विभिन्न स्वाभाविक प्रतिक्रिया गर्छ । प्रयत्न र भूल सिकाइ सिद्धान्तका आधारमा सिकारुले भाषा सिक्दै जान्छ । जति बढी प्रयत्न गन्यो त्यति त्रुटि कम हुँदै जान्छन् । यसबाट सिकाइ प्रभावकारी हुन्छ । लक्ष्य भाषाको सिकाइ स्तर स्रोत भाषाको व्यतिरेक स्तरमा निर्भर हुन्छ भन्ने त्रुटिविश्लेषणको मान्यता हो । यसैलाई त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक आधार मानिन्छ ।

अनुसन्धानका समस्या

प्रस्तुत लेखमा अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारण र लेखाइमा गर्ने त्रुटिलाई मुख्य समस्याका रूपमा लिई यही मुख्य समस्यासँग गाँसिएर निम्नानुसारका सहवर्ती समस्याहरू आएका छन् :

- (क) अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण र लेखाइमा गर्ने त्रुटि के कस्ता हुन्छन् ?
- (ख) अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण र लेखाइमा गर्ने त्रुटि त्रुटिका कारणहरू के के हुन् ?

अनुसन्धानका उद्देश्य

प्रस्तुत लेखको मूल उद्देश्य अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारण र लेखाइमा गर्ने त्रुटि पहिचान गरी विश्लेषण गर्नु हो । यसका सहवर्ती उद्देश्यहरूलाई निम्नबमोजिम विशिष्टीकृत गरिएको छ :

- (क) अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण र लेखाइमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु,
- (ख) अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण र लेखाइमा गर्ने त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु ।

अध्ययन विधि र प्रक्रिया

प्रस्तुत अध्ययनका क्रममा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नाका लागि कक्षा आठमा अध्ययनरत अवधी मातृभाषी विद्यार्थीसँग छलफल तथा अन्तर्वाताद्वारा तथ्याङ्क प्राप्त गरिएको छ । निर्धारित विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र तरिकाले संवाद गर्न, वक्तृता प्रस्तुत गर्न, मौखिक तथा चित्र वर्णन गर्न लगाइएको छ । विद्यार्थीहरूले कुन कुन शब्दमा त्रुटि गरे भन्ने कुराको निर्धारण गरिएको छ । त्रुटिहरूको पहिचान, लिखित सामग्रीको टिपोट र उच्चारणजन्य सामग्रीहरूलाई सुनेर निश्चित गरिएको छ । अवधी भाषाका बारेमा पूर्व प्रकाशित पुस्तक, व्याकरण, पत्रपत्रिका, शब्दकोशका साथै पुस्तकालयीय, अध्ययन कार्यको उपयोग गरिएको छ । तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा वर्णनात्मक, तुलनात्मक र विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । सङ्कलित तथ्याङ्कको वर्गीकरण पश्चात् विद्यार्थीका उच्चारणगत त्रुटिको विश्लेषण

गरिएको छ । यस क्रममा भिडिओमा सङ्कलित स्वतन्त्र मौखिक अभिव्यक्ति क्षमताको विश्लेषण गरिएको छ । विद्यार्थीका बोलाइमा के कति त्रुटि छन् भन्ने कुरा पत्ता लगाइएको छ । तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाई त्यसका आधारमा अर्थ, वाक्यगठन, वर्णविन्यासका कुन पक्षमा बढी र कुन पक्षमा कस्ता त्रुटि गरे भन्ने कुराको पहिचान गरिएको छ । सामग्रीको विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ ।

अवधी मातृभाषी विद्यार्थीका नेपाली उच्चारण र लेखाइगत त्रुटिको विश्लेषण

अवधी मातृभाषी विद्यार्थीका वाक्यरचनामा पदहरूको पदादि, पदमध्य तथा पदान्तमा 'अ' कार उच्चारण गर्दा 'आ' कार प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
हतियार	हातियार
स्थल	स्थाल
मन्दिर	मान्दिर
समाज	सामाज
परिचय	परिचाय
आदरणीय	आदारणीया

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पदादि, पदमध्य र पदान्तमा 'अ' शब्दको उच्चारण र लेखनमा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
जुत्ता	जुता
पुराना	पुरान
हाती	हाथी
इच्छा	इक्छा
चित्त	चित
दिकक	दिकक

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पदान्तमा आधा वर्ण हटाई सिङ्गो वर्ण प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
स्थानीय	इस्थानीए
स्तर	अस्तर
स्थल	इस्थाल
स्थायी	अस्थायी
स्वच्छ	स्ववच्छ
स्कूल	इसकुल

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले मातृभाषाको प्रभाव र अशुद्ध उच्चारणले त्रुटि भएको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
सामान	समान
सामान्य	समान्य
सम्माननीय	सम्मानीय
भाषा	भाष
कक्षा	काक्ष
सिर्जना	सिर्जन
विविधता	विविधत
साभा	साजा

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले पदान्तमा 'आ' वर्णको उच्चारण र लेखाइमा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
प्रेरणा	प्रेरना
कारण	कारन
आदरणीय	आदरनिया

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पदान्तमा 'आ' वर्णको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
एउटा	यउटा
दुईटा	दोइटा
टाढा	टाडा
टपरी	टापरी

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले खासगरी 'ट' वर्गीय शब्दमा 'ढ' वर्णलाई 'ड' वर्णमा परिणत गरी उच्चारण गरेको पाइन्छ । यसको प्रभावले लेखाइमा पनि त्रुटि भएको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
नयाँ	नाया
गएँ	गए
सारांश	सरांश
आँसु	आसु
खान्छौँ	खान्छौ

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा मातृभाषाको प्रभाव र असावधानीपूर्ण बोलाइको असर उच्चारण तथा लेखाइमा समेत पर्न गएको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
प्रचार	परचार
प्रमुख	परमुख
प्रज्ञा	परज्ञा
परम्परा	परमपरा

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरू कतिपयले 'रू' को साटो सिङ्गो 'र' कतिले उल्टोपाल्टो गरेर उच्चारण पाइन्छ । यसको मूल कारण भाषिक प्रभाव, गुणात्मक शिक्षाको अभाव, उच्चारणको लापर्वाही र असावधानी देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
समीक्षा	समिछा
अध्यक्ष	अध्यछ
लक्ष्मी	लक्क्षमी
क्षमा	छमा
विपक्ष	विपछ
परीक्षा	परीछा
प्रतिक्षा	परतिछा

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'क्ष' वर्णसँग 'क' वर्ण जोडेर प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
व्यवहार	बेवहार
एउटा	यउटा
विद्यालय	विदादालाय

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'य' वर्णलाई 'ए' उच्चारण गर्ने र 'ब' वर्णलाई 'व' र 'व' वर्णलाई ब उच्चारण गर्ने हुनाले उच्चारण र लेखाइमा त्रुटि देखिन्छन् ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
विद्युत	विदुत
अतिरिक्त	अतिरिक्त
सरस्वती	सरसती
ह्रस्व	हरस्व
इच्छा	इक्छा

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले मौखिक उच्चारणमा मात्र नभएर लेखाइमा समेत त्रुटि गरेका देखिन्छन् ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
परिचय	पारिचय
उदय	उदया
समाज	सामाज
स्थल	स्थाल्
आज	आज्

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूको उच्चारणमा त्रुटि हुनुको कारण पदान्तको 'अ' लोप गर्ने अथवा शब्दको अन्त्यमा 'अ' उच्चारणमा आउने वर्ण हलन्त उच्चारण गर्नु रहेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
इच्छा	इक्छा
तृप्त	तिरिप्त
चित्त	चित्
खाद्य	खाद
दिक्क	दिक्

उक्त यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले संयुक्त व्यञ्जनमा बढी त्रुटि गरेका छन् । कतिपयले संयुक्त व्यञ्जनको ठाउँमा सिङ्गो वर्ण त कतिपयले संयुक्त वर्णलाई नै उच्चारण गरेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
स्थायी	इस्थायी
स्तर	इस्तर
स्थल	इस्थल
स्मरण	इस्मरण

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'स्' वर्णको उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइन्छ । आरम्भमा 'स्' आउने शब्द उच्चारण गर्दा कतिपयले हलन्त 'स्' अगाडि 'स' र कतिपयले 'अ', 'इ' र 'ए' वर्ण उच्चारण गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
शोषण	शोषन
पूर्णिमा	पूर्निमा
पोषण	पोसन
प्रेरणा	प्रेरना
कारण	कारन
आदरणीय	आदरनीय
निर्णायक	निरनायक

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले 'ण' वर्णको उच्चारणलाई 'न' उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
एउटा	यौटा
दुईटा	दोइटा
टाढा	टाडा
टपरी	टापरी

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले 'ट' वर्णको उच्चारण पनि य,ड वर्णको प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
यहाँ	यहा
नयाँ	नाया

साराश साराश
जाऊँ जाऊ
यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीहरूले चन्द्रबिन्दु र अनुस्वारको प्रयोग गर्दैनन् । उनीहरू प्रायः नाके ध्वनि प्रयोग गर्दैनन् । त्यसैले चन्द्रबिन्दु र अनुस्वारको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
परम्परा	परमपरा
प्रचार	परचार
प्रमुख	परमुख
परिचय	पारिचय

यसरी अवधी भाषी विद्यार्थीहरूले अधिल्लो वर्णमा संयुक्त रूपमा 'र' वर्ण प्रयोग हुने शब्दको उच्चारण गर्दा हलन्त 'र्' को ठाँउमा 'र' तथा 'म' को प्रयोग गरी त्रुटि गरेको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
क्षमा	छमा
विपक्ष	विपछ
परीक्षा	परीछा
प्रतिक्षा	परतिछा

यसरी अवधी भाषी विद्यार्थीहरूले अनुकरणात्मक शब्दको उच्चारणमा त्रुटि गरेका छन् । यिनीहरूलाई अनुकरणात्मक शब्दको उच्चारण गर्न कठिन हुने, जिब्रोले सक्रिय रूपमा सहयोग नगर्ने हुनाले उच्चारण र त्यसको असर लेखनमा समेत भएको पाइन्छ ।

मानक शब्द	त्रुटिपूर्ण शब्द
आँप	आम
जुत्ता	जुता
भीक्षा	भिवक्षा
इट्टा	इट्टा
बारम्बार	बराम्बर
हात	हाथ
सम्पत्ति	समपत्ति
प्रतिज्ञा	परतिज्ञा
थोरै	ठोरै

ज्ञानेन्द्र	ज्ञानेन्द्र
राजेन्द्र	राजेन्द्र
सुरेन्द्र	सुरेन्द्र
धर्मेन्द्र	धमरमेन्द्र
दीपेन्द्र	दिपेन्द्र
कप	काप
कफी	काफी
बजार	बाजार
खान्छु	खाइहाल्छु वा खाइलिन्छु
भन्छु	भनिहाल्छु वा भनिलिन्छु
पढ्छु	पढिहाल्छु वा पढिलिन्छु

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले विभिन्न वर्णलाई विभिन्न रूपमा उच्चारण गरेको हुनाले उच्चारण तथा लेखाइमा समेत त्रुटि देखिन्छन् ।

मानक नेपाली	त्रुटिपूर्ण प्रयोग
जन्मनु	जनमनु
गएन	गयान
बुद्ध	वुद
सुख	सुख्/सुखा
व्यवहार	बेबहार/बेबार
दुःख	दुख्/दुखा
नभाएर	नभाए
कहिल्यै	कहिलाइ
दया	दाय
सबैलाई	साबैलाइ
उद्देश्य	उदेस/उदेश
घरमा	घारमा
सधैं	सदै
भन्दैनथे	भान्दैनथिए
मनमा	मानमा
अर्काको	अरकाको
हिंसा	हिसा
गएन	गाएन / गएना
आफना	अपाना / अपना
मनमानै	मनमानै

भगडा	भगड / भगडा
जन्तुले	जान्तुले
भन्दा	भान्दा
रूद्राक्ष	रुदरछ
पशुपन्धी	पाशुपन्धी/पाशुपान्धी
क्षत्री	छत्री
तर	तार
अंश	अन्स
मनमनै	मानमानै
परीक्षा	परीछ
सबै	साबै
विपक्ष	विपछ
अनौठो	आनौठो
साँभ	सान्भ
भन्दैनथे	भन्देनथिए
आँखा	आख
हुन्थे	हुनथिए
यति	एति
गर्न	गराना
स्मरण	समरण
अक्षर	आक्षर
अधिको	अगिको
सम्पूर्ण	समपुण
हामी	हमी

यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले दैनिक रूपमा नेपाली बोल्न खोज्दैनन् । बोल्दा पनि अवधी मिश्रित भाषिक प्रयोग गर्दछन् । मानक नेपालीको उच्चारणमा पनि फरक पाइन्छ । विभिन्न वर्णलाई विभिन्न रूपमा उच्चारण गरेको हुनाले उच्चारण तथा लेखाइमा समेत त्रुटि देखिन्छन् ।

निष्कर्ष

सिकारुमा कुन प्रकृतिका त्रुटि के कति कारणले र कसरी हुन्छन् भनी निराकरणका उपायको अध्ययन विश्लेषण गर्न त्रुटिविश्लेषण हो । यसले भाषा सिकाइको स्तर र त्यसमा रहेका समस्यासँग शिक्षकलाई

सुपरिचित गराउँछ । यसका आधारमा शिक्षकले आफ्नो गन्तव्यलाई सहज र सुनिश्चित गर्न सक्छन् । त्रुटिको व्यवस्थित रूपमा व्याख्या र वर्णन गर्न सक्छन् । अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन गर्ने क्रममा अवधी मातृभाषी विद्यार्थीले नाम शब्दको अन्तिम अकारलाई हलन्त उच्चारण गरेको पाइयो । पदान्तमा संयुक्त व्यञ्जनमा आउने अकारान्त अध्यक्ष, सदस्य, स्वर्ग जस्ता शब्दलाई हलन्त उच्चारण गरी अध्यक्ष, सदस्य, स्वर्ग उच्चारण गरेको पाइयो । 'ढ' वर्णलाई 'ड' वर्णमा परिणत गरी उच्चारण गरेको पाइन्छ । पदान्तमा 'अ' आउने शब्दको उच्चारणमा पनि त्रुटि गरेको पाइन्छ । पाइयो । चन्द्रबिन्दु र अनुस्वारको उच्चारणमा बढी त्रुटि गरेको पाइयो । 'क्ष' वर्णलाई 'छ' को रूपमा उच्चारण गरेको हुनाले लेखाइमा समेत त्रुटि गरेको पाइन्छ । य/ए र ब/व वर्ण प्रयोग भएका शब्दको उच्चारणमा पनि त्रुटि गरेको पाइयो । उच्चारणका क्रममा बजार, धनीलाई बाजार, धानी उच्चारण गरेको पाइयो । संयुक्त अक्षर द्र लाई द्र उच्चारण गरेको पाइयो । सुरेन्द्र, धर्मेन्द्र, दीपेन्द्र, ज्ञानेन्द्र, राजेन्द्रलाई सुरेन्द्र, धरमेन्द्र, दिपेन्द्र, ज्ञानेन्द्र तथा राजेन्द्र उच्चारण गरेको पाइयो । खान्छु, भन्छु, पढ्छुलाई पनि खाइहाल्छु, भनिहाल्छु, पढिहाल्छु, खाइलिन्छु, भनिलिन्छु, पढिलिन्छु जस्ता त्रुटिपूर्ण उच्चारण गरेको पाइयो । अनुकरणात्मक शब्दको उच्चारणमा निकै त्रुटि गरेको पाइयो । यी शब्दको उच्चारण गर्न कठिन हुने र मातृभाषाको उच्चारणमा बानी परेको हुनाले उच्चारण र लेखनमा समेत त्रुटि गरेको पाइयो । कप, कफी, बजार जस्ता शब्दलाई काप, काफी र बाजार उच्चारण गरेको पाइयो । नेपाली हिज्जेमा निकै त्रुटि गरेको पाइयो । लेख्नेलाई लिख्ने र गर्नेलाई करने भनेको पाइयो । अधिल्लो संयुक्त वर्ण उच्चारणमा त्रुटि गरेको पाइयो । नेपाली बोल्दा नेपालीसँग मिल्दाजुल्दा अवधी शब्दलाई नेपालीकरण गरेर पनि बोल्ने गरेको पाइयो । हामी खेल्छौं भन्दा हमी खेल्छु भनेको पाइयो । म लेख्छु भन्नुपर्दा मा

लिखिहा..ल्लु भनेको पाइयो । म गर्छु भन्नुपर्दा मा करिहा....ल्लु वा मा कर्छु भनेको पाइयो । क्रियापदको अन्तिम वर्णलाई हलन्त उच्चारण गरेको पाइयो । तिमी कर्तामा प्रयोग हुने पढ्छ, भन्छ, गर्छ, लेख्छ जस्ता संयुक्त व्यञ्जनमा आउने अकारान्त क्रियापदलाई पढ्छ, भन्छ, गर्छ, लिख्छ उच्चारण गरेको पाइयो । यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थी नेपाली उच्चारणमा निकै कमजोर रहेको, नेपाली बोल्दा राम्रो उच्चारण गर्न नसकेको र अवधी शब्द मिसाएर बोल्ने गरेको पाइयो । आफ्नो नाम बताउहोस् भन्ने प्रश्नको जबाफमा हाम्रो नाम राजेन्द्र छ, र तपाईंको घर कहाँ छ भनी प्रश्न गर्दा हाम्रो घर दुर छ भनी त्रुटिपूर्ण उत्तर दिएको पाइयो । क्रियापदको वर्णलाई लामो लयमा उच्चारण गरेको पाइयो । खान्छु, भन्छुभन्दा खा..न्छु, भा..न्छु, भनेको पाइयो । नेपाली ढिलो पढ्ने,

वर्ण दोहोर्नाउने, शब्द शब्दमा रोकिने, कुनै वर्णलाई लामो उच्चारण गरी त्रुटि गरेको पाइयो । जस्तो उच्चारण गरिएको छ त्यस्तै लेख्ने गरेको पाइयो । उनीहरूलाई वाक्यको उच्चारणमा समस्या हुने, उच्चारणमा त्रुटि हुने र कर्ता क्रियापदबिच सङ्गति मिलाउन पनि समस्या भएको पाइयो । नेपालीमा अवधी भाषाका शब्द मिसाएर बोल्नाले त्रुटि पाइयो । अवधी भाषाका शब्दलाई नेपाली जस्तो बनाएर लेख्नुलाई लिख्छ, लिख्छु; गर्नुलाई कर्छ, कर्छु जस्ता भिन्न ढङ्गले उच्चारण गरेको पाइयो । अकार वर्णलाई आकार गरेर उच्चारण गरेको पाइयो । यसरी अवधी मातृभाषी विद्यार्थीलाई नेपाली उच्चारणमा निकै कठिनाई भएको, शब्दभण्डार र शब्दोच्चारणका तरिका भिन्न भएकाले नेपाली भाषाका सुनाइ, बोलाइ, पढाइ तथा लेखाइमा त्रुटि हुने गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

सन्दर्भसूची

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५६), सामाजिक र प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : रत्न पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०५७), भाषाशिक्षणका केही परिप्रेक्ष्य तथा पद्धति, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज र राई विष्णु सिंह (सन् २००६), दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षणका लागि शिक्षण निर्देशिका, शिक्षा विभाग, काठमाडौं ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज र राई विष्णु सिंह (सन् २००६), दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षण, शिक्षा विभाग, काठमाडौं ।
- अधिकारी हेमाङ्गराज, लम्साल जयप्रसाद र योन्जन अमृत (२०७२), नेपालमा बहुभाषिक शिक्षा, शिक्षक स्वास्थ्यन सामग्री, शैक्षिक जनशक्ति विकास केन्द्र ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०७३), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : पिनाकल पब्लिकेसन प्रा.लि. ।
- दुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल (२०७०), प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : एम. के. पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।
- पौडेल, माधवप्रसाद (२०७३), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयामहरू, काठमाडौं : हेरिटेज पब्लिसर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि. ।
- भण्डारी र अन्य (२०६८), प्रायोगिक भाषाविज्ञानका प्रमुख आयाम, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- भाषा आयोग (२०७६), दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाशिक्षण सिकाइ अध्ययन प्रतिवेदन, काठमाडौं ।
- लम्साल, रामचन्द्र र अन्य (२०७०), प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : भुँडीपुराण प्रकाशन ।
- लामिछाने, यादवप्रकाश (२०६८), प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- श्री ५ को सरकार (२०५०), भाषा नीति सुभाव आयोगको प्रतिवेदन तथा नेपालको भाषिक स्थिति, काठमाडौं ।